

ÇUKUROVA ve ÇEVRESİ ATASÖZÜ, DEYİM ve ÖLÇÜLÜ SÖZLERİNDEN BİR BÖLÜMÜ ÜZERİNE

Nail TAN*

Çukurova ve yakın çevresi, halk kültürümüzde en çok atasözü, deyim ve ölçülü sözün derlendiği yöremizdir diyebiliriz. Bu yargıya varmamız sebepsiz değildir. Atasözü ve deyimlerimizle ilgili folklor bibliyografyalarına göz attığımızda hemencecik şu yayımlarla karşılaşmaktayız:

I. Kitaplar:

- AKBAŞ, Fuat-UĞUR,Sait; İçel Rehberi,C.I., Yeni Mersin Bsm., Mersin 1944,152 s. (s. 10 atasözleri)
- AKSOY, Ömer Asım; Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, C.I.,A.Ü.Bsm.,Ankara 1969,406 s. "TDK Yayınları: 279" C.I.,A.U.Bsm.,Ankara 1971,175 s. "TDK Yayınları: 331"
- AKTAN, Selma; Dünkü ve Bugünkü Adana, Güney Bsm., Adana 1967,256 s. (s.13 atasözleri)
- FREILITZ, Ravling; Türkmen Aşiretleri, Matbaa-i Osmaniye, İst. 1918,533 s. (ss. 319-342 arasında atasözleri ve deyimler)
- UĞUR,Sait, İçel FolklonuC.L.Ulus Bsm., Ankara 1947,292 s. (1600 atasözü ve deyim)
- YALGIN, Ali Rıza; Toroslarda Karatepeli Bölgesi, Ulus Bsm., Ankara 1950,73 s. YALGIN, Ali Rıza; Cenupta Türkmen Oymakları, Baskıya Hzl: Sabahat Emir;

Kültür Bakanlığı HAGEM Emekli Genel Müdürü, Araştırmacı,Yazar

C.I.,M.E.Bsm.,İstanbul 1977, 302 s. "Kültür Bak. Yayınları: 256"
C.II.,M.E.Bsm.,İstanbul 1977,536 s. "Kültür Bak. Yayınları: 256"

II. Makaleler

Anamur'dan Fıkralar, Atasözleri, Anamur Bülteni ,3,5/1990

ASLAN, Kadir; Dört Yol Çevresinde Kullanılan Atasözleri, Güneyde Kültür,19,9/1990,41 "

ASLAN, Kadir; Dört Yol Çevresinde Kullanılan Deyimler, Beddualar, Dualar, Güneyde Kültür. 23,1,7/1991,55

ASLAN, Kadir; Dört Yol Çevresinde Kullanılan Mahalli Kelimeler, Deyimler, Atasözleri, Güneyde Kültür,42, 10/1992 Atasözleri; Görüşler, 17,4/1939,27

ATILGAN, Halil; Mersin ve Tarsus Köylerinden Derlenmiş Değişler, İçel Kültürü JO, 1/1989.27-28

ATLAY, Doğan; Mut Yöresinde Söylenen Uyaklı Devimler. İçel Kültürü, 48,11/1996.13-14

- BAHADIRLIOĞLU, Osman; Kadirli Lehçesi,
HBH,65,3/1937,125-128
HBH,66,4/1937,149-152
HBH,68,6/1937,183-184
HBH,70,8/1937,214-216
HBH,72,10/1937,247-248
- BOZDOĞAN, Mansur; Güney Yurtta Türküler, Ağıtlar, Koşmalar, Atalar Sözü,
İçel 2,2/1938,8
İçel, 3,2/1938,3
İçel 4,4/1938,4
İçel 5,5/1938,6
İçel, 6,6/1938,6
İçel. 13,2/1938,9
- KARABACAK, Ökkeş; Yörüklerde Atasözleri, İçel Kültürü, 31,1/1994,6
- KORKMAZ, Halil; Atasözleri, İçel Kültürü, 43, 1/1996, 21
- KÖKLÜGİLLER, Ahmet; Çukurova'dan Atasözleri, Halkevleri Dergisi, 55,5/1971,27

- ÖÇ AL, Cemal Oğuz; Atasözleri ve Deyimler, Görüşler, Şubat 1941 tarihli 32. Sayıdan başlayarak Ocak-Şubat 1944 tarihli 61-62. Sayıya kadar 32-47,52-56,58-62. Sayılar arasındaki tüm sayılarda 2173 atasözü, deyim, ölçülü söz yayımladığı görülmüştür.
- ÖZDEMİR, Kerim; Atalar Sözü, Memleket, 1929-1930 yıllarında yayımlanan 21,27-31. Sayılarda
- ÖZDEMİR, Kerim; Atasözleri, Memleket, 1944-1945 yıllarında yayımlanan 24-39. Sayılarda
- SELÇUK, Oğuz Âdem; Karaisalı'da Söylenen Deyimler, İçel Kültürü, 31.1/1994.1-0
İçel Kültürü, 32,3/1994,26
- SERTKAYA, Osman; Çukurova'dan Derlenmiş Atasözleri ve Deyimler, İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 16,1968.101-105
- SOYLU, Sıtkı; Mut ve Çevresinde Deyimler, Tarsus'tan Atasözleri ve Deyimler, TFA,287,6/1973,6670
- TORAMAN, Sait; Adana'da Şive Hususiyetleri, Görüşler,1944-1945 Yıllarında yayımlanan 69-76. Sayılarda.
- UĞUR, Sait, Güney Yurtta Atasözleri, İçel 1,1/1938,3
İçelli .12/1938.12
- YUND, Kerim; Atasözleri Üzerine Bir Araştırma, TFA, 255, 9/1962, 2927
- YUND, Kerim; İçel'de Atasözleri
Millet, 17,9/1943,152-155
Millet, 21,1/1944,287-288
MÜlet, 22,2/1944,311-313
Millet, 23,3/1944,343-344

Bu yayımlanmış sözlerin dışında Üniversitelerimizde yapılmış folklor konulu lisans, lisans üstü ve doktora çalışmalarıyla Kültür Bakanlığı HAGEM'in alan araştırmaları sonucu topladığı malzeme içinde Çukurova yöresiyle ilgili pek çok atasözü,deyim ve ölçülü sözün bulunduğuna şüphe yoktur.

Bildirimizin asıl konusunu Türk Dil Kurumu'nun bu alandaki çalışmaları oluşturmaktadır. Günümüzde Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı olarak çalışmalarını sürdüren Türk Dil Kurumu'nun rahmetli Ömer Asım Aksoy'un başkanlığındaki Derleme ve Tarama Kolu'nca 1970 yılına kadar bölge ağızlarında atasözü ve deyimler derlenmiştir. Gönüllü derleyicilerle Kurum'a 26.538 söz gönderilmiştir¹.

¹ Aksoy, Ömer Asım(Hzl.); Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, I,A.Ü.Bsm.,Ankara 1969,s.8 Aksoy'un Önsöz'ü "TDK Yayınları:279"

Bunlarda atasözü ve deyim olmayanlar ayıklanmış ve 12.000 civarında atasözü ve deyim iki cilt halinde yayımlanmıştır. Kurumca ayrıca, Türkiye'nin tüm yörelerinde ortak olarak kullanıldığı belirtilen yaklaşık 8.000 atasözü ve deyim de iki ayrı kitapta toplanmıştır². 1969 yılında yayımlanan "Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler" in birinci kitabında 4.248 atasözü, 4.624 deyim, 1972 yılında yayımlanan ikinci kitabında ise 1.642 atasözü, 1.501 deyim bulunmaktadır.'

Söz konusu, bölge ağızlarından derlenmiş atasözü ve deyimlerden Çukurova ve yakın çevresiyle ilgili olanlar; Samet EĞİT (Adana, 140 söz), Mustafa KOÇ (Feke, 140 söz), Ahmet KÖKLÜGİLLER (Bahçe, 111 söz), Ömer ORTLEK (Kadirli, 220 söz), Abdullah TOROSLU (Tarsus, Gülnar, 209 söz), M. Vehbi ERDEM (Gülner, 18 söz), Kerim YUND (Silifke, 2.490 söz), Mehmet AYDIN (Tarsus, Sayısı belli değil), Hüseyin KIRICI (İskenderun, Sayısı belli değil) aracılığıyla derlenmiştir³.

İki kitapta yer alan Çukurova ve yakın çevresiyle ilgili atasözü ve deyimlerin il ve ilçelere göre dağılımı incelendiğinde şu tablo karşımıza çıkmaktadır:

<u>Yerleşim Merkezi</u>	<u>Atasözü</u>	<u>Devim</u>
Adana Merkez	45	13
Kozan	°	3
Feke	21	21
Osmaniye Merkez	4	
Kadirli	58	31
Bahçe İçel	24	
Merkez	2	8
Tarsus	31	
Gülner	11	9
Silifke	373	178
Mut		1
Toplam	572 +	302= 874

Tablonun ortaya koyduğu sonuçları şöylece özetleyebiliriz: TDK'nün gönüllü derleyiciler vasıtasıyla yaptığı bu çalışmada Çukurova ve yakın çevresi yeterince taranmamıştır. O dönemin Adana ve İçel'in bir çok

²Aksoy, Ömer Asım(Hzl.); Atasözleri Sözlüâü. A.Ü. Bsm., "TDK Yayınları: 325 Devimler SözlüSü: A.Ü. bsm ., Ankara, 1976,550 s. "TDK Yayınları: 325/2"

³Aksoy, Ömer Asım(HzL); Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, C.L,A.Ü.Bsm., Ankara 1969, ss.11 ve 16 "TDK Yayınları:331"

ilçesinden hiç söz gelmemiştir. Dört Yol ve İskenderun'dan hiçbir söz alınmamıştır. Silifkeli halk bilimci rahmetli Kerim Yund'un kendi ilçesi ile ilgili olarak eskiden beri süregelen ve bir bölümü Millet dergisinde yayımlanmış derlemeleri sayıyı kabartmıştır. Kerim Yund, tek başına 874 atasözü ve deyimden 551'ini derlemiş gözükmektedir. Geriye 323 söz kalmaktadır. Oysa ki, kaynakça bilgilerine göre sadece Cemal Oğuz Öcal tarafından 2.200'e yakın, Sait Uğur tarafından da 1.600 civarında atasözü ve deyim yayımlandığı biliniyor. Şüphesiz yayımlananların çoğu Türkiye ölçeğinde yaygın sözlerdir, ancak yerel olanları da oldukça fazladır. Diğer yandan Osman Sertkaya'nın dedesinden kalma defterden yayınladığı sözlerin sayısı da 663'ü bulmaktadır. Cenupta Türkmen Oymakları kitabında da Ali Rıza Yalgın'ın derlediği sözler 71 adettir.

Bugünkü coğrafi sınırlara göre Adana, Osmaniye ve İçel illerinin 874 olan söz toplamı, ilk bakışta yüksek gelebilir (%7,4). Ancak, gene de Çukurova ve yakın çevresinin söz zenginliğini ortaya koymaktan uzaktır. Bununla birlikte, TDK'nun söz konusu çalışmasını asla küçümseyenleyiz. Biraz gayretle söz dağarcığı geniş yöreler daha dikkatli taranabilirdi. Bugün, bu taramayı yapsak bile bir bölüm atasözü ve deyimini işitme şansımız bulunmamaktadır.

TDK'unca Yayımlanan Atasözü Ve Deyimlerden Örnekler:

A. Atasözleri:

- Avrat kıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez. (Adana)
- Dost sekiz, düşman dokuz.(Adana)
- El eliyle yılan tut,onu da yalan tut. (Adana)
- Abdalın korkağı taşın büyüğüne saldırır.(Feke,Gülнар)
- Arsıza ar neylesin, gömleği yok don neylesin. (Feke, Gülнар)
- Atın iyisi alayda, kabın iyisi kalayda belli olur. (Feke)
- Beylik atın dişine bakılmaz.(Kozan)
- Bayram etiyle it tavlalmaz.(Bahçe)
- El atına ya bayram, ya da düğün günü binilir. (Bahçe)
- Acı soğan kabuğunu acıtır. (Kadirli)
- El için ağlayanın gözü kurumaz. (Kadirli)
- Ağacı çok olan yerde kıtlık olmaz. (Tarsus)
- Azma, uzma, kendi mezarını kazma. (Tarsus)
- Düşene yol gösteren çok olur. (Gülнар)
- Sanatın hırsızlıksa da iyi tut. (Gülнар)
- Öğünme ördek gibi, kırılırsın bardak gibi. (Bahçe)
- Halının tozu biter, delinin sözü bitmez. (Silifke)
- Kasap et yemez. (Silifke)

Kepen (çöken) damın son direği az yıkılır. (Kozan)
Elin ağzı ile çorba içilmez. (Kadirli)

B. Deyimler:

İş bulamayıp it taşlamak. (Adana)
Akşam yakın, yol irak. (Adana)
Dalaman, yüzemen, ne aran deniz kenarında? (Adana)
Sütнен süzeğin arasında işin ne? (Kozan)
Köze basmış aptal gibi hoplamak. (Kozan)
Ali fakıya yazdırdık, daha beter azdırdık. (Feke,Kadirli, Gülnar)
Adam sandım eşeği, kaba serdim döşeği. (Feke)
Akıl yok başta, ne gezersin Maraş'ta? (Bahçe)
Boktan yağ çıkar mı? (Bahçe)
Aman Alah'ınan yaşamak. (Kadirli)
Kel kel düşünmek. (Tarsus)
Avrat ağızlı. (Tarsus)
Domuşup kalmak. (Tarsus)
Aç karnına tok teselli. (Tarsus)
Deyini deyini ağlamak. (Mut)
Maşallah dediği kırk gün yaşar. (Silifke)
Biz buranın yerlisiyiz, kaşı gözü kirlisiyiz. (Silifke)
Ağrısız başına keten sarmak. (Silifke)
Kör göze çifte gözlük. (Kadirli)
Gözü yoğurt yememiş. (Kadirli)
Gün görmemiş laf. (Tarsus, Gülnar)
İmirin (sahibinin, emirin) iti gibi titremek. (Feke,Kozan)
Leşini üstüne atmak. (Gülnar)
Sarı sakız gibi yapışmak. (Gülnar)
Sevincik delisi. (Tarsus, Gülnar)
Yedi köyü bir eşeğe bindirmek. (Kadirli)